מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש כולל להוראה ודיין באה"ק ובחו"ל
מדייני ועד רבני ליובאוויטש צרפת

Michael Chlomo Abichid

Rav Kehilat Chabad Ramat Beth Shemesh
Dayan et Rosh Kolel
Dayan au Vaad Rabanei Loubavitch de France

ב"ה

דין כלים חד פעמיים בפסח אם צריכים הכשר

-כינוס תורה פסח תשפ"א-

הרב מיכאל שלמה אבישיד

שאלה: האם חייבים הכשר לפסח על כוסות וצלחות מקרטון או מקלקר או מפיות נייר, שיש בהם עמילן שיתכן ועשוי מחיטה או קטניות כתירס, וכן מסיכות פנים מנייר (בעת קורונה) האם צריכים הכשר לפסח היות וקרובים לפה?

א. כדי לפתור את השאלה ולהכנס לעובי הקורה של סוגיא זו אקדים כמה יסודות חשובים באיסור חמץ בפסח.

ונבאר תחילה האיסורים הכלליים לפי הסדר הכרונולוגי מערב פסח עד אחרון של פסח.

א) שעתיים לפני חצות בע"פ, החמץ אסור באכילה בלבד וזאת מדרבנן (פסחים יא).

ב) שעה לפני חצות בע"פ החמץ אסור באכילה והנאה מדרבנן, ואסור להחזיקו בביתו מדרבנן מעין תשביתו מדרבנן, ויש אפילו לבערו לפני תחילת שעה שישית כי נהגו לבטל את החמץ ביום (הרא"ש), ואי אפשר לבטלו לפני שריפת החמץ כי המצוה היא לשרוץ את החמץ שלו, ומתחילת שעה שישית החמץ כבר אסור בהנאה, ובמילא אי אפשר לבטלו. (עיין בדברי אדה"ז או"ח ס' תלד).

ג) מחצות היום בע"פ יש לאו דאורייתא (לאו רגיל ולא עונש כרת) לאכול את החמץ, וכן נאסר בהנאה מדאורייתא, ובנוסף ללאו יש מצות תשביתו מדאורייתא, ובלי להיכנס בדיון הראשונים בפירוש וכוונת התורה במילה תשביתו, פשוט מאז אסור להחזיק חמץ.

בכל המקרים הנ"ל (א, ב, ג) אם חמץ נפל לתבשיל שאינו מינו החמץ בטל בששים כרוב איסורי התורה (כך סוברים רוב הפוסקים למעשה וכן אדה"ז דלא כשיטת הרמב"ם שהחמיר במין במינו בכל שהו כבר מחצות היום).

ד) מליל טו בניסן עד סוף שביעי של פסח החמץ אסור בלאו שיש בו כרת ובעשה דתשביתו ובשני לאוין בל יראה ובל ימצא. חמץ זה אוסר במשהו מדרבנן בגלל חומרת החמץ הנ"ל, וכן אוסר מדרבנן באחרון של פסח בחו"ל וגם החמירו בו חכמים שאוסר תערובות במשהו (ס' תמז).

ה) האיסור כרת קיים גם אם אכל חמץ בתערובת בתנאי שאכל כזית חמץ תוך אכילת פרס. וקיים גם בל יראה ובל ימצא. ואם יש כזית שלא בכדי אכילת פרס גם אסור בבל יראה ובל ימצא אבל האוכלו אין בו חיוב כרת אבל יש איסור דאורייתא אבל אינו לוקה כי לא אכלו בכדי אכילת פרס. ישנם עוד הרבה פרטים (פחות מכזית או טעמו ולא ממשו, מין במינו לענין איסור אכילתו או להחזיקו בפסח ברשותו, עיין בזה ריש ס' תמב בשו"ע ונו"כ) אבל דיו לענין היכרות כללית של איסור חמץ. ונמשיך בעוד כמה יסודות כהקדמה לפיתרון שאלתנו.

דין חמץ נוקשה

חמץ שנפסק תהליך חימוצו ומעולם לא היה ראוי לאכילת אדם הן לפני או אחרי אפייתו (עיין ס' תנט) וע"כ אינו מאכל אדם, אבל כפי שביאר הר"ן והמג"א בריש ס' תמב ואדה"ז בסעיף כא, ראוי במקצת למאכל אדם וע"כ דינו כדלקמן.

א) למעשה נפסק שאיסור אכילתו ,והנאתו מתחילת שעה שישית ואילך רק מדרבנן (בעצם היא מחלוקת תנאים וכו').

ב) בעינו אסור להשהותו בביתו מדרבנן כי כאמור ראוי בקושי לאכילת אדם ויש חשש שיבוא בכל זאת לאוכלו.

ג) אם עבר עליו הפסח אסור לאוכלו מדרבנן אבל מותר בהנאה דלא כמג"א שהתירו גם באכילה. עיין אדה"ז ס' תמב סעיף כ.

ד) לשיטת המג"א בס' תמז ואדה"ז שם סעיף יח בטל גם תוך הפסח בשישים וכן דעת רוב הפוסקים, דלא כמהרא"י ט"ז ופר"ח.

ה) חמץ נוקשה או כל חמץ בתערובת שאינו ראוי למאכל אדם אין איסור שהייה בביתו (לפי ביאור החק יעקב ס' תמב ס"ק ה', במצב זה אינו מאכל אדם כלל ,דלא כנוקשה בעינו שהוא מאכל אדם במקצת כדלעיל, אבל קיים ביאור נוסף ובלשון הראשונים והשו"ע הוא איבד צורת החמץ (טעמו ומראיתו) ולכן אינו נראה מאכל ואין חשש שיבוא לאוכלו עיין בזה באשל אברהם סק"ב שהדגיש את ב הפירושים.

דין חמץ שאינו ראוי לאכילת כלב דהיינו לא רק שאינו מאכל אדם אלא גם אינו ראוי לכלב (שו"ע סי' תמב בריש הסימן ובסוף הסימן).

א) גם בעינו (בלא תערובת) אין איסור להחזיקו בימי הפסח דלא כחמץ נוקשה.

ב) מותר בהנאה דלא כחמץ נוקשה (פסחים כא, וכן בדף מה).

ג) באכילה המאור והר"ן ועוד ראשונים סוברים שמותר חמץ זה באכילה ומה שהגמרא דברה רק בהיתר הנאה, הוא כי לאכול דבר שאינו ראוי לאכילת כלב אינו שכיח. אבל הרא"ש בשם רבי יהודה אלברצלוני סובר שחכמים אסרו לאוכלו כי אף דהוא כעפרא דעלמא מ"מ בזה שאוכלו אחשביה, ומוגדר אצלו כמאכל. וכן הלכה כנפסק בסוף סי' תמב.

ד) אם התערב בשוגג בתבשיל ורוצה לאכול תבשיל זה ואין כוונתו לאכול חמץ זה אין כאן אחשביה ובתנאי שיש רוב בתבשיל נגד החמץ. כך פסק החק יעקב בס"ק יט בסוף ס' תמב, ולמד זאת מדין תרומת הדשן שאלה קכט שהובא בשו"ע שם סעיף י', שדיו העשוי משעורים שאינו ראו לאכילת כלב ודרך הסופרים להכניס את עט הסופר בפיו וטועם בלי כוונה תחילה את הדיו, שמותר להשתמש בדיו זה בפסח ואין חשש שישים עט סופר כדרכו בפיו כי אינו בולע הדיו בכוונה תחילה, ומשם למד החק יעקב לדין נפל חמץ שאינו ראוי לכלב לתוך התבשיל שמותר לאוכלו כי אין כאן אחשביה כי אינו מתכוון לאכול חמץ זה אלא התבשיל.

ב. אחרי כל הקדמות אלו נפרט כמה הלכות מהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ד בשילוב נו"כ הרמב"ם ודברי השו"ע ונו"כ שמשם הפיקו הפוסקים דין עמילן הנ"ל.

בהלכה ח' הרמב"ם כותב שחמץ המעורב בדבר שאינו ראוי לאכילה מותר לקיימו ומתאים ליסוד שאמרנו לעיל בדין חמץ נוקשה אות ה. ואז כותב הרמב"ם בהלכה ט דוגמא וכך כותב "כיצד עריבת העבדנין שנתן לתוכן קמח ועורות אפילו נתנו שעה אחת קודם הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות ונתן הקמח קודם שלשה ימים לשעת הביעור מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש. תוך שלשה ימים חייב לבער" עכ"ל. והיא ברייתא בפסחים מה, ב לפי דעת רבי נתן כפי שנפסק ברור בגמרא שם שהלכה כרבי נתן. (עריבת העבדנים הוא כלי גדול שבו שורין עורות הבהמות והחיות על מנת לעבדם והיו שמים בין היתר קמח בעריבה ולהעיר מגמרא שבת עט, א).

וממשיך הרמב"ם בהלכה י' בדוגמא נוספת שניתן לקיים חמץ בביתו כשאיבד צורתו ואינו ראוי לאכילה אדם וז"ל "וכן הקילור והרטיה והאספלנית והתריא"ק שנתן לתוכן חמץ מותר לקיימן בפסח שהרי נפסדה צורת החמץ" עכ"ל. ועסקינן במיני תחבושות שאינם ראויים לאכילה שמעורב בהם חמץ שאיבד צורתו, והתריא"ק הוא מין תרופה המיועדת רק לחולים ואינה ראויה לאכילת אדם מלבד החולים. הלשונות "כיצד...וכן הקילור והרטייה....נפסדה צורת החמץ" תואמים דין חמץ נוקשה בתערובת שאינו ראוי לאכילת אדם דקיל דינו מחמץ נוקשה בעינו ולכן מותר לקיימו, וההבדל כאמור לעיל שחמץ נוקשה אינו מאכל אדם אלא ע"י הדחק אלא שבתערובת איבד צורתו ואינו נראה מאכל כלל ואין חשש שיבוא לאוכלו או שבתערובת במציאות אינו מאכל אדם כלל כביאור החק יעקב בסק"ה (אבל להעיר שעדיין לא מוגדר כלא ראוי לאכילת כלב אלא מוגדר כלא ראוי לאכילת אדם כלל בלבד).

וכן נראה מריצת לשון השו"ע והלבוש, ולכן כתב המג"א על דין קמח הנתון עם עורות בעריבת העבדנים דהוה כדין חמץ נוקשה בתערובת וכן ביאר אדה"ז בס' תמב סעיף כג, ולהעיר שאדה"ז סידר את דיני החמץ הראוי לאכילת אדם תחילה ואחר כך דיני חמץ נוקשה בעינו ובתערובת עם כמה דוגמאות ורק בסוף הסימן פירט את דיני חמץ שאינו ראוי לאכילת כלב בעינו ובתערובת ומה שהזכירו בסעיף כא נראה בחוש שהוא בדרך אגב כשביאר שחמץ שהיה ראוי לאכילה אדם ונהפך לאיכות חמץ נוקשה חייב לבערו כל עוד לא נפסד מאכילת הכלב ולכן לעיל הדגשנו שחמץ נוקשה הוא חמץ שלא היה ראוי לאכילת אדם מעולם.

וכן מה שהזכירו בסעיף כה הוא בדרך אגב ואינו כפשוטו כפי שנוכיח בהמשך, ונראה בעליל שאדה"ז חיכה לסוף הסימן לבאר חמץ שאינו ראוי לאכילת כלב דלא כרמב"ם וטור ושו"ע (ראה סעיף א, ב, ג) ששילב דיני חמץ נוקשה עם דיני לא ראוי לאכילת כלב יחד.

אמנם הראב"ד רוח אחרת עמו, כי בהלכה יו"ד של הרמב"ם (קילור וכו') נימק הרמב"ם את ההיתר לקיימו בפסח כי נאבד צורתו והעיר ע"כ שטעם אחר יש בזה. וכדי להבין כוונתו נביא את המשך דברי הרמב"ם עם השגה נוספת של הראב"ד שתשפוך אור על כוונתו.

וכך כותב הרמב"ם בהלכה י"א וז"ל "הפת עצמה שעפשה ונפסלה מלאכול הכלב ומלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער. בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח ואין בהן משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת" עכ"ל הרמב"ם. ותמה הראב"ד שהטעם אינו מצד איבוד צורת החמץ אלא כי נפסד מאכילת הכלב ובלאו הכי לשיטתו אסור לקיימו. ובמילא זו גם הכוונה בהשגתו בדין קילור ורטייה וכו' שטעם ההיתר הוא מדין נפסד מאכילת הכלב. הבנה זו בראב"ד היא הבנתו של המגיד משנה והלחם משנה. ולהעיר שהחק יעקב הבין שכוונה אחרת לגמרי בהשגתו, והוא טוען שכל ההיתר כאן הוא מפני שהחמץ בטל בששים מלפני הפסח ולכן תמה למה רק מותר לקיימו אלא אפשר אפילו לאוכלו שאינו חוזר וניעור. אלא דהא"ר גיסו דחה דבריו לפי הנוסח שבידנו, ועוד הוכיח את דבריו בזה שלא השיג הראב"ד על הלכה י"ב וזה לשון הרמב"ם "דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל לאדם כלל. או שאינו מאכל כל אדם כגון התריא"ק וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח. ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו" עכ"ל, ולמה לא הקשה כאן דהיות ובטל בששים למה אסור לאוכלו מצד שאוסר בכל שהוא, אלא מוכרח שפירוש המ"מ והל"מ אמת ויציב.

[ואגב, זה שביטול בששים לא מהני בתרופה זו ביאר אדה"ז בס' תמב קו"א י"א ע"פ תשובת הרשב"א בח"ג תשובה רי"ד ומובא ביתה יוסף ביו"ד סוף ס' קלד שאם איסור הוא אחד המרכיבים המתקנים את התרופה אינה בטילה].

וכביאור הראב"ד כתבו הטור והלבוש שעסקינן בדין חלב חיטה וחמץ בניירות באינו ראוי לאכילת כלב. והב"ח כתב בדין קמח בעריבת העבדנים ביותר משלושה ימים , שהרמב"ם כתב שנפסד והבאיש וביאר שנפסד מאכילת כלב. וכן הרבה פוסקים ומלקטים נקטו זאת בפשטות עיין בפסקי תשובות ס' תמב במהדורות המורחבות בהערה 54. וציינו את דעת החזון איש באו"ח ס' קטז סעיף ז וסעיף ט שעסקינן בחמץ נוקשה כדעה חולקת על הרוב.

והנה התרומת הדשן שאלה קי"ז ושאלה קמ"ט מביא שאלה בדין מילוי סדקים מסביב לחלונות במיני בצק חמץ (כחמץ נוקשה ומדמה לדין הרמב"ם בענין חלב חיטה וניירות) ונשאל האם מותר למלאות סדקים אלו תוך ל לחג הפסח או יש להחמיר לעשות לפני ל לפסח. והביא שם שדודו הרב אהרן הקדוש (נהרג על קידוש ה') היקל בזה, ולמעשה החמיר הת"ה לעשותו לפני ל לפסח מלבד אם הבצק יהיה בלילה רכה בצורה שהכל יכנס לסדקים ולא יבצבץ בחוץ ומה טוב אם יטיח בטיט.

ג. וכדי להבין שורש הדיון ומה נפסק למעשה בזה נקדים שאלה שהקשה המגיד משנה בדין ניירות שהדביק שהזכיר הרמב"ם יחד עם דין חלב חיטה, והקשה מדין המשנה בריש פרק אלו עוברין, והוא שקולן של סופרים (אחת הדוגמאות של חמץ נוקשה) אסור לקיימו בפסח ובמה שונה מדין ניירות ? ותירץ כי קולן של סופרים הוא חמץ נוקשה בלי תערובת ולכן אסור לקיימו ודומה לדין עריבת העבדנים ששמו קמח אבל עדיין לא הניחו את העורות (תוך ג' ימים) אבל הניירות דומות לדין חמץ נוקשה בתערובת כדין עריבת העבדנים אחרי שהניחו את העורות.

הראבי"ה כשדן בהיתר ניירות שדיבקו בדבק (חמץ) ביאר שההבדל הוא שקולן של סופרים ניכר החמץ גם דיבקו בו נייר אבל בנייר שעושים על הטבלא אינו ניכר ולכן מותר לקיימו (אינו אוכל ואינו נראה כאוכל) והטור הביא הסבר הראבי"ה והבית יוסף דוקא העדיף הסבר המגיד משנה.

ונצטט את פסק המחבר והרמ"א והנה לשונם "בגדים שכבסו אותם בחלב חטה, וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה - מותר לקיימן בפסח, שאין צורת החמץ עומדת. הגה: ולכן מותר לדבק ניירות בחלון תוך שלשים לפסח, ויש מחמירין אם נראה מבחוץ" עכ"ל.

דהיינו שהמחבר לא חילק בין תוך שלושים ואחרי שלושים, ואף דהבית יוסף ראה את הדיון בתרומת הדשן ומה שהביא בשם דודו ועדיין סתם כפי שסתם הרמב"ם, ולכן נראה שמקל בזה וכן הבין הרמ"א בעליל כי כתב "ולכן . . תוך שלושים" ולבסוף הביא דעה מחמירה בלשון "ויש מחמירין".

וכתב המג"א סק"ה בזה"ל "ויש מחמירין כו' דאז צורת החמץ עומדת אבל אם נעשה קודם ל' כבר נתקשה ושרי כמ"ש סמ"ק גבי חבית (ת"ה) ולפ"ז לפי מ"ש רמ"א בסי' תמ"ז סס"ה כהמרדכי דבעי' ב' חדשים א"כ למה פסק כאן ל' יום וי"ל דשאני התם דחיישי' שיתן טעם ביין וישתה משא"כ כאן דאינו אלא לענין איסור שהייה בביתו עכ"ל.

ויש לדייק שתי נקודות חשובות מהמ"א, א) תוך ל' לא התקשה ובמילא לדעה המחמירה אין להשאירו בביתו בפסח כי הוה כחמץ נוקשה שלא בתערובת וניכר החמץ, ב) גם אחרי ל' יכול לתת טעם ורק אחרי ב חודשים לא וכן פסק אדה"ז בס' תמז סעיפים נ"ג, נ"ד. ולהזכיר שהבאנו לעיל בדין חלב חיטה וניירות את דברי הטור והוא מאביו הרא"ש בשם הראב"ן וכן ראינו לעיל שהיא דעת הראב"ד, שנחשב לא ראוי לאכילת כלב.

וכן נראה לשון אדה"ז בסעיף כה, וז"ל "בגדים המכובסים בחלב חטה אף על פי שנראה בהן ממשות החמץ מותר לקיימן בפסח שכבר נפסדה צורתו וכן ניירות שדבקו אותן

בבצק שממשות החמץ נראה מבחוץ אין צריך לגררו ולבערו שכבר נפסדה צורתו. במה דברים אמורים כשנכבסו הבגדים ונדבקו הניירות קודם שלשים יום לפני הפסח שכשהגיע זמן הביעור כבר נתקשה החמץ שבהן ונפסדה צורתו אבל אם נכבסו ונדבקו תוך שלשים יום אם נראה בהן ממשות החמץ צריך לגרור מה . . ויש אומרים שאפילו נכבסו ונדבקו תוך ל' ונראה בהן ממשות החמץ אין צריך לבערו מפני שכבר נפסלו מאכילת הכלב והרי הוא כעפר בעלמא וטוב לחוש לסברא הראשונה" עכ"ל.

וצ"ע גדול, דאם עסקינן במציאות שאינו ראוי לאכילת כלב, א"כ למה יש חולקים בכלל, ולמה לחוש למחמירים? למה תוך ב' חודש זה יכול ליתן טעם? כי הרי התרומת הדשן הביא זאת בחדא מחתא כפי שנראה בעליל מלשונו "העולם רגילים כשרוצים לדבק או לטוח איזה דבר בבצק כגון קרמים לפני החלונות נזהרים שלא לעשות זה תוך ל' יום שלפני הפסח יש להחמיר בו או לאו, תשובה יראה דאין להקל בפשיטא כלל בדבר אלא יש לעשות כמו שאפרש ואע"ג ששמעתי שדרש אחד מהגדולים ברבים דליכא למיחש למילתא והביא ראייה מהא דכתב רמב"ם ואשירי ומרדכי והביא דבריו לפסק הלכה בגדים שכבסו בחלב חטה וכן ניירות שדבקו בחמץ מותר לקיימם בפסח לפי שאין צורת החמץ קיימא ולא חילקו כלום בין דבקו סמוך לפסח או מופלג כמו שחלקו ספר התרומה והגה"ה במיימון ומרדכי בנתן עיסה בשולי החבית ולדבק הנסרים שאם נתן תוך ב' חדשים אסור משום שהעיסה עדיין רכה ויהבה טעמא ביין ובסמ"ק כתב דדוקא נתן תוך ל' יום אסור ומההוא דסמ"ק רציתי ג"כ להביא ראייה לנדון דידן דשרי לקיים כל בצק שדבקו בו אפילו דבקו תוך ל' יום דאל"כ מאי איריא משום דיהבה טעמא תיפוק ליה דאסור לקיים הבצק אבל יש לדחות דההיא יכול לתקן לטוחו בטיט מבחוץ ואעפ"כ יהבה טעמא ביין ולכך נראה דיש להחמיר בנ"ד אם בא לדבק תוך ל' יום ידבק בבצק שבלילתו רכה מאד ויכניס כל הבצק בין הדבקים שלא יבצבץ לחוץ ואיכא למימר דכה"ג שרי הרמב"ם דווקא דאז אין צורת החמץ עומדת והמחמיר לטוחו בטיט מבחוץ תע"ב" עכ"ל. רואים בעליל שהכל ענין אחד, אזי אם במציאות אינו ראוי לאכילת כלב למה לאסור לקיימו תוך שלושים? ואיך יאסור טעמו תוך ב' חודשים? ולמה נקטו הרמב"ם והשו"ע רק בלשונות שנאבד צורתו עד שזה עורר תמיהתו של הראב"ד בהבאת טעם אחר (אינו ראוי לאכילת כלב). וניישב בעזרת ה' בהמשך.

ד. והנה עיקר הדיון כאן הוא בלהחזיק חמץ זה בפסח, אבל המג"א בס"ק ד' כותב זהירויות בענייני אכילה הקשורים לבגדים שכובסו בחלב חיטה וז"ל "בגדים: נ"ל דמ"מ אסור להציע אותן הבגדים על השלחן דחיישי' שיפרך קצת מהן לתוך המאכל דלפעמים יש בהם קצת ממשות מקמח חלב חטה וכ"ש שאסור ליתן קמח בפסח לתוך בגדים המכובסים בחלב חטה וגם צעיפי נשים הרגילים לתקנן עם קמח יש להסירן בשעת אכילה דשמא יפרך קצת מהם לתוך המאכל וראיי' ממ"ש בסוף סימן תמ"ז" עכ"ל.

וכן פסק אדה"ז בסעיף כ"ו, והיות ויש בדבריו כמה דיוקים חשובים נצטט את לשונו, וכך כתב "בגדים המכובסים בחלב חטה אע"פ שאין נראה בהן ממשות החמץ אסור להניח בתוכן קמח של פסח [הערת הכותב: עסקינן בקמח כשר לפסח שאין להניחו בשקית המכובס בחלב חיטה שאין נראה בו ממשות הקמח אבל בכל זאת חשש שמא קיים שם חמץ זה שעלול להפרך שם ומה שאינו בטל אם זה קרה לפני הפסח מדין קמח בקמח שנחשב לכמה פוסקים ללח בלח ועיין דברי רבנו בזה בס' תסו ובמילא אינו חוזר ונעור, עיין בזה באורך בקו"א שם ס"ק טו שהחשש הוא בפירור קצת עב בקמח הדק ובמילא אינו נחשב ללח בלח אלא ביבש בלח ואינו אינו נחשב לתערובת כידוע הדיון בהלכות תערובות בס' קד ע"ש בקו"א] דלפעמים יש בהן קצת ממשות מקמח חלב חטה ואינו נראה ויש לחוש שמא יפרך מהן לתוך הקמח של פסח וכן אסור להציע אותן הבגדים בפסח על השולחן שאוכלין עליו שמא יפרך קצת מהן לתוך המאכל וגם צעיפי נשים הרגילים לתקנן עם קמח עד שנעשין עבין קצת שדרך ליפרך מהן יש להסירן בשעת אכילה (וגם יש למנוע מלשחוק בפסח בקלפין הנקראין קארטין על השלחן שאוכלין עליו שמא יפרך מחמץ נוקשה שבהן לתוך המאכל)" עכ"ל.

ושוב מעניין מאוד דאף שנימק אדה"ז את הדעה העיקרית והמקילה (תוך שלשים) כי אינו ראוי לאכילת כלב, כאן נראה בעליל שעסקינן לכאורה בחשש חמץ נוקשה כי א) בסעיף זה אדה"ז מדמה לדין אחרון של ס' תמז והוא מתרומת הדשן ס' קפו. דהיינו קלפים של משחק העשויים במין דבק המדבר נייר הכרטיס ונחשבת לחמץ נוקשה ובדיוק על דין זה נחלקו הפוסקים האם בטל בפסח בששים או שאוסר בכל שהו. ב) חשש שמא יפרך פירור שלא נראה ויבוא לאוכלו בלי שום כוונת אכילה לכאורה אין בזה איסור כלל כי אין כאן אחשביה הגם שאינו נחשב לתערובת כפי שהבאנו מקו"א בכל זאת הוא חשש בלבד וודאי לא יאכל בכוונה תחילה ואינו דומה לאדם לדין החק יעקב ס"ק י"ט דלעיל כי שם יודע בעליל שאוכל חמץ שאינו ראוי לאכילת כלב ושם הוא רוב התערובת. ג) בקו"א ט"ו הנ"ל ברור שאדה"ז נוקט שעסקינן בחמץ נוקשה ראה שם ובהגהות שעל יד הטקסט עצמו וד"ל.

ואגב אדה"ז הביא דין זה אחרי שהחמיר לא להחזיק בגד שכובס תוך ל' ולכן בדיני המג"א ס"ק ד' שציטט רבנו בסעיף כ"ו עסקינן גם בבגד שכובס לפני שלשים ועדיין עסקינן בחמץ נוקשה ונזכיר שוב שבחמץ מעין זה חששנו לטעם ב חודשים והוא טועם לחמץ נוקשה. וכן כותב בפירוש באשל אברהם מבוטשאטש בדין בגד שכובס אפילו לפני ל שנפל לתבשיל ומתפלפל בהיתר התבשיל מדין חמץ נוקשה הבטל בששים. ולכן צ"ע גדול בכל זה, ובפרט לאור ביאור הפר"מ בא"א סק"ד שביאר שאם נפל בגד זה אפילו כובס תוך ל לתבשיל, התבשיל מותר כי אינו ראוי לאכילת כלב? ועיין בספר נזירות שמשון שהרגיש את הסתירות בענין. והנה הפוסקים שהחמירו בדין עמילן חיטה או קטניות אמרו כך. הרי ראינו שהראב"ד הראב"ן הטור, הלבוש, הפר"מ ואדה"ז

בסעיף כ"ג היו מגדירים את העמילן לאינו ראוי לאכילת כלב, וחששנו לפירור שיפול לתבשיל או לטעמו שיפלט בתוך הפסח, ולכן הגם שכיום בטח אין חשש שיתפורר כלל (עיין בחק יעקב סק"ה וכן באשל אברהם מבוטשאטש ס' תמב הנ"ל וכן בערוך השולחן שכבר בזמנם לא היה חשש שיתפורר), ובמילא לשים משקה או מאכל קרים לא יהיה בעיה בכוסות או צלחות עם עמילן וכן כיום אינו ניכר צורתו כלל ומותר לקיימו ואדה"ז נקט הסבר הראבי"ה, אבל משקה או אוכל חם בטח יש להחמיר בזה כפי שהחמיר המג"א לכאורה מעין זה.

ה. וליתר ביאור הרי לכל הדעות החלב חיטה בעיקרו והוא חמץ נוקשה אלא שבתערובת כמו בנייר או בבגד אינו מתאים לאכילה גם לכלב אבל כיום המצאות בתעשיה הוא שאינו ראוי ממש לאכילת כלב כי כדי להחזיק מי קמח דביק לאורך זמן מערבבים חומרים מאוסים. (ועיין כבר בשו"ת שואל ומשיב ס' קו שכבר העיר ע"כ) אבל בכל זאת לשיטתם לא ישתנה הדין כלל כי גם הפוסקים עוסקים בחמץ שאינו ראוי לאכילת כלב. זה קיצור שיטתם ואפשר לעיין בהערה 54 בפסקי תשובות שהזכרנו לעיל. ואפשר לחזק את שיטתם מדין התרומת הדשן ס' קכט השו"ע ס' תמב סעיף י' דלעיל בדין הדיו ובפרט לאור לשון אדה"ז לכאורה וכך כותב בסעיף לג "דיו שבשלו נכרי בשכר בתוך הפסח אסור לכתוב בו במועד גזירה שמא יתן קולמוסו לתוך פיו ואף על פי שהשכר שבדיו זה נפסל מאכילת כלב מכל מקום כיון שלא נפסל עד לאחר זמן הביעור כבר נאסר בהנאה קודם שנפסל ואין איסור זה נפקע ממנו לעולם אבל אם נתבשל בשכר קודם זמן הביעור מותר לכתוב בו במועד דאף אם ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו אין בכך כלום כיון שאין מתכוין לאכלו" עכ"ל. הרי לכאורה דבר חם בכלי אם עמילן יהיה חשש פליטת טעם וההיתר לכאורה הוא רק במקרה וישכח ויתן לתוך פיו, וע"כ יש פוסקים שלמדו מכך לאסור מדינא משחת שיניים שיש בה חמץ שאינו ראוי לאכילת כלב כי נותן ודאי לתוך פיו.

אבל נראה לקמן שלכאורה אין בעיה הלכתית עם חשש עמילן מדינא וכן עם משחת שיניים. מכל השאלות שהקשנו ברור שעסקינן בחמץ נוקשה כדברי האשל אברהם מבוטשאטש וכן מובן מכל הלשונות של איבוד צורתו וכו', וכן כל הדיוקים באדה"ז בסעיף כ"ו ובקו"א ס"ק ט"ו, וכן הסדר המופתי של אדה"ז שעסק בהגדרת לא ראוי לאכילת כלב ודינו רק בסוף הסימן, דלא ראי זה כראי זה כפי שהבאנו בהקדמה ההבדלים בין חמץ נוקשה לבין אינו ראוי לאכילת הכלב. אלא שלא ראוי לאכילת כלב הוא בעיקר בחמץ שהסריח הרבה או ערבבו חמץ עם חומרים מאוסים מאוד, משא"כ מי קמח עם ניירות או הקראטין או על בגדים, אינו חומר מסריח או שגורם ממש שהחמץ יסריח במאוד אלא השכינות עם הנייר גורמת א) לאיבוד צורתו ואינו נראה מאכל כלל והחומרא שקיימת תוך שלושים הוא כי לפעמים נותר שם פירורים קמח, כי לדוגמא כשמכינים דבק על בסיס מי קמח אם לא מערבבים מהר או תלוי בכמות הקמח וכו' יכול לעשות גושיים קטנים הניכרים ויקח כחודש להתייבש מאוד ולאבד צורתם. ב) זה גורם באמת להיות דבר שאינו מאכל כלב, לא בגלל רמת הסירחון אלא כי השכינות עם הנייר או כיוצא הופך את החמץ ללא מאכל כלל.

וזה ביאור ההסבר באדה"ז בסעיף כג בדעה המקילה תוך ל' אבל באמת בטח אם יפול בתבשיל, היות ואינו שוכן אם חומר מסריח באמת , במציאות יכול לתת טעם של חמץ נוקשה. ואתי שפיר שדימה אדה"ז לדין הקראטין שבסוף ס' תמז , וכן למה הא"א דן בזה מדין ביטול חמץ נוקשה וכן אדה"ז בקו"א הנ"ל, וכן למה חלקו כמה פוסקים החמירו כולל אדה"ז לא לכבס בחלב חיטה וכן למלאות קרמי החלונות תוך שלשים כי אם עסקינן בלא ראוי לאכילת כלב אין שום איסור לקיימו בפסח.

ולכן אף שאדה"ז ראה היטב טענות הראב"ד הראב"ן הרא"ש והטור, נזהר בלשונו והגדרותיו ורק כשרצה להסביר סברת המקילים (דוד הת"ה) כתב לשון אחר אבל בעליל רואים שעסקינן בחמץ נוקשה בתערובת. ולכן כיום שהעמילן אינו ראוי לאכילת כלב כלל, ואין שום כוונה לאוכלו אין שום הוכחה מדין המג"א ס"ק ד' להחמיר בזה, כי רק באחשבי יש להחמיר לא לאכול מה שאינו ראוי לכלב ואין ללמוד מדין הדיו ומהלשון שמא ישכח ויתן לתוך פיו, כי אמנם חשוב לדייק בכל מילה אבל בתנאי שהדיוקים מבוססים על מקורות ואדני פז, וכאן להיפך כי מקור הדברים הוא בתרומת הדשן קכט ושם משמע שאין איסור אפילו ליתן לתוך פיו לכתחילה.

וכן למדו גדולי פוסקי דורנו כחוט השני ועיין בספר דרשו על המ"ב בהערה 21 בס' תמב וכן בכמה מלקטים. ובפרט שזה כמעט ברור שיתן לתוך פיו כי המ"ב ביאר שכך היה דרכו של הסופר, ולכן הסיקו עשרות פוסקים שאין איסור כלל מן הדין להשתמש במשחת שיניים לא כשרה לפסח אלא רק למחפשים להחמיר.

וכן ניתן להוכיח מדין החק יעקב יט שהביא אדה"ז כנ"ל, בהיתר לאכול לכתחילה תבשיל חמץ שהוכנס בשוגג לתוך תבשיל כי אין כאן אחשבי לאכול דוקא את החמץ ולמד דין זה מדין הדיו, והרי כאן מכניס לפיו לכתחילה על מנת לבלוע את האוכל משא"כ כאן אין לו כוונה כלל לבלוע את הדיו אלא זה יקרה בלי כוונה, ואין לחלק שכאן ערבבו תחילה החמץ בכוונה לתוך הדיו, כי כל הכוונה הוא רק לתקן דיו לכתיבה ולא לאכילה כלל, ולכן אין שום אחשבי בחמץ זה. ולכן ברור שעמילן של חיטה שאינו ראוי כלל כרגע לאכילת כלב כפשוטו, ואם יניח משקה חם בכוס שיש בו עמילן אין שום אחשבי בזה, ומאן דכר שמיה בעמילן מקטניות במצב הנ"ל.

וכן פסקו עוד פוסקים, כגון הרב עובדיה ז"ל במעיין אומר, והאור לציון בח"ג, וכן בשואל ומשיב, ואף שבכמה מלקטים

דעות אלו הובאו כדעת מיעוט, לע"ד ההיפך הוא הנכון וכן הוא לקולא לשיטת אדה"ז.

ו. ויש לחזק ההיתר עוד יותר, אחרי בירור עם חברות תעשיה ענקיות בעולם ובצרפת, נודע לנו כי קיימות חברות המספקות עמילן לכל העולם, וברור שכיום רובא דרובא אינו עשוי מחיטה ואפילו רובא לא מתירס. ועוד פרט חשוב ביותר כיום עבר איחוד עם החומר (נייר קלקר וכו') והגיע ליבשות מליאה, ומן הסתם אין שום טעם נפלט מהחומר, ונצטט לשון אדה"ז בכיוצא בזה (לעיל הבאנו את הת"ה והמג"א שהשוו וד"ל) בס' תמז סעיף נד וז"ל "ואם בצק זה דבק ב' חדשים קודם הפסח בודאי כבר נתקשה כשהגיע הפסח ואין נפלט ממנו שום טעם ולכך מותר לשתות יין זה בפסח" עכ"ל. ובפרט ששם עסקינן בבצק בנסרים משא"כ כאן שהתמזג לגמרי עם הנייר ויבש לגמרי.

ז. והעולה מדינא ומכל הנ"ל אין שום חשש להשתמש בכלים חד פעמיים העשויים מקלקר, ומפיות נייר, וכוסות וצלחות נייר וקרטון בפסח גם בלא שום הכשר, ולכן במקומות רבים שלא תמיד קל להשיג עם הכשר אין שום בעיה לקנות בלי הכשר, ובמקום שאפשר להשיג אם הכשר, קנייתו עם הכשר תלוי ברצונו לקיים חומרות הפסח. והיא מעלה בחג הפסח כדברי האריז"ל, והביאו אדה"ז בתשובתו הידוע על חומרת מצה שרויה.

וניתן להקל בשופי בדין מסיכות בלי הכשר כי כל הסברות דלעיל קיימות, ברובא דרובא אינו עמילן חיטה וברובא אינו קטניות , ובכל מקרה אינו ראוי לאכילת כלב ואין כאן אחשביה, ואין כאן חשש פירורים שיכנסו לפיו כפי שהזכרנו לעיל בשם החק יעקב הערוך השולחן וכו', והכל בשימוש צונן ובלי כבישה.

אלא שכמובן ישראל קדושים הם ומחמירים בהרבה חומרות בפסח, אבל באתי להגיד בעיקר את הדין הנראה לע"ד וה' יצילנו משגיאות תמיד אכי"ר.